

Christus
via est
et lux

tem via sine dubio Christus ipse est, qui ait *Joen. xvi*: «Ego sum via;» et non solum via, sed etiam lux, qua via ipsa cognoscatur: de qua dixit *Isaias cap. ix*, et explicuit *S. Mattheus cap. iv*: «Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; sedentibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis.» «In omnibus gentibus salutare tuum,» hæc est explicatio verborum superiorum. «Ut cognoscamus in terra viam tuam,» id est ut cognoscatur inter omnes gentes *Salvator tuus*; clarius habetur in hebræo: *Ut nota fiat in terra via tua, in omnibus gentibus Salvator tuus*; quod etiam *Isaias* prædixit cum ait: «Videbit omnis caro salutare Dei,» ut refert *S. Lucas cap. iii*.

Vers. 3. 3. CONFITEANTUR TIBI POPULI, DEUS; CONFITEANTUR TIBI POPULI OMNES.

Quoniam desiderium Prophetæ secundum veram charitatem ordinatum erat, cupiebat Christum venire in terras, primum propter gloriam Dei, deinde propter utilitatem generis humani. Ideo de gloria Dei dicit: «Confiteantur tibi populi, Deus;» deinde adjungit: «Letentur et exultent gentes,» etc. Ait igitur: «Confiteantur tibi populi, Deus; confiteantur tibi populi omnes,» id est, ob hoc tam insigne et tam universale donum, omnes populi confiteantur tibi confessionem laudis, et gratiarum actionis. Cesset cultus et veneratio falsorum deorum, tibi uni vero Deo ab omnibus populis honor divinus habeatur.

Vers. 4. 4. LETENTUR ET EXULTENT GENTES, QUONIAM JUDICAS POPULOS IN ÆQUITATE, ET GENTES IN TERRA DIRIGIS.

Post laudem Dei agnoscatur etiam utilitas populorum: ideo «letentur et exultent gentes,» omnes videlicet homines gaudeant, «quoniam» tu Deus per Christum tuum «judicas populos in æquitate,» id est, ablato jugo tyrannicae potestatis Principis tenebrarum harum, regnum justissimum in Ecclesia tua constituisti. «Et gentes in terra dirigis,» regens eas, et dirigens per saluberrimas leges tuas ad portum æternæ salutis. In hebræo et græco codice hæc habentur in futuro: «*Quoniam judicabis populos in æquitate, et gentes in terra diriges*.» Sed non ideo falsum est, quod habetur in latino, quoniam etsi futura erant, tamen Prophetæ spiritu Dei videbat ea tanquam presentia. *S. Augustinus* refert ad ultimum iudicium id quod dicitur: «Judicabis populos in æquitate,» et ad presentis vite directionem, quod additur: «Gentes in terra diriges,» ut sensus sit: «Letentur et exultent gentes,» quoniam si quid mali hic ab hominibus patiantur, veniet tempus quo tu Deus

judicabis populos in justitia: et interim gentes tibi subjectas et devotas in terra diriges.

5. CONFITEANTUR TIBI POPULI, DEUS; CONFITEANTUR TIBI POPULI OMNES: TERRA DEDIT FRUCTUM SUUM.

Iterum repetit exhortationem, ut populi omnes Deum laudent, et addit novam rationem, quoniam «terra dedit fructum suum,» id est, quoniam jam tandem terra protulit fructum suum illum, cujus gratia facta erat, id est Christum in carne. Hic est enim «fructus terræ sublimis,» de quo dicitur in *cap. iv Isai*: «Erit germen Domini in magnificentia, et gloria, et fructus terræ sublimis;» et in *Psalm. lxxxiv*: «Et terra nostra dedit fructum suum.» Tantis enim hic fructus fuit, ut comparatione ejus nihil unquam terra nostra protulisse videatur, nisi spinas et tribulos. Utitur autem Prophetæ tempore præterito pro futuro, quoniam in ejus præmone jam factum erat, quod nobis futurum prædicebat. Potest tamen hic versiculus cum *S. Augustino* exponi de fructu bonorum operum, quem homines habitantes in terra facturi erant per gratiam Christi reconciliati et justificati; de quo dicit *Apostolus ad Tit. ii*: «Qui tradidit semelipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate.¶ mundaret sibi populum acceptabilem; sectatorem honorum operum.» Terra enim olim arida et sterilis, id est genus humanum per peccatum primi hominis gratia Dei destitutum, non nisi spinas et tribulos, id est, peccata vel opera inutilia ad salutem, germinare noverat: sed a sole justitiæ postea calefacta, et imbre doctrine cælestis compluta per Jesum Christum, qui et sol et verbum est, fecunda effecta producere cepit fructum bonum justitiæ, fidei et operum sanctorum, quibus merces deberetur corona justitiæ, et bravium salutis æternæ.

6. BENEDICAT NOS DEUS DEUS NOSTER, BENEDICAT NOS DEUS, ET METUANT EUM OMNES FINES TERRE.

Ergo deinceps hæc sit grata vicissitudo, ut Deus aperiat manum suam, et impleat nos omni benedictione, id est, copia bonorum omnium, præcipue spiritualium et cælestium: et contra, omnes homines usque ad ultimos terræ fines habitantes, Deum verum timeant timore sancto, reddentes ei tributum obedientiæ et laudis usque in æternum. Porro trina illa repetitio nominis Dei quæ in hoc versiculo habetur, quamvis affectum Prophetæ significet, tamen insinuat etiam mysterium sanctissimæ Trinitatis, quæ per Christum et *Apostolos* manifestissime predicata est.

Fructus
quos terra
per
Christum
profere
possit.

PSALMUS LXVIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — In finem, 4. Psalmus Cantici, ipsi David.

V. s. h. — Victori David Psalms Cantici.

2. Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum, a facie ejus.

Exsurgat Deus, et dissipentur [al. *dispergantur*] inimici ejus, et fugiant qui oderunt eum a facie ejus.

3. Sicut deficit fumus, deficiant; sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei.

Sicut deficit fumus, deficiant: sicut talescit cera a facie ignis, sic pereant impij a facie Dei.

4. Et justi epulentur, et exultent in conspectu Dei, et delectentur in lætitia.

Justi autem lætentur, et exultent in conspectu Dei, et gaudent in lætitia.

5. Cantate Deo, psallite dicite nomini ejus; iter facite ei, qui ascendit super occasum; Dominus nomen illi.

Cantate Deo, psallite nomini ejus: preparete viam ascendenti per deserta [h. *araboth*, quod est *superius cælum*].

Exultate in conspectu ejus, turbabuntur a facie ejus, 6. patris orphanorum et iudicis viduarum.

In Domino nomen ejus, et exultate coram eo, patri [h. *iudici*] pupillarum, et defensori viduarum.

Deus in loco sancto suo; 7. Deus qui inhabitare facit unus moris in domo.

Deus in habitaculo sancto suo, Deus habitare facit solitarios in domo.

Qui educit victos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulcris.

Educet [al. *educit*] victos in fortitudine: increduli autem habitaverunt in siccitatibus.

8. Deus, cum egredereris in conspectu populi tui, cum pertransires in deserto:

Deus, cum egredereris ante populum tuum, et ambulares [h. *gradieris*] per desertum. SEMPER.

9. Terra mota est, etenim cæli distillaverunt a facie Dei Sinai, a facie Dei Israel.

Terra commota est, et cæli stillaverunt a facie Dei, hoc est Sinai: a facie Dei Israel.

10. Pluviam voluntariam segregabis, Deus, hæreditati tuæ: et infirmata est, tu vero perfectisti eam.

Pluviam voluntariam elevasti, Deus: hæreditatem tuam laborantem tu confortasti.

11. Animalia tua habitabunt in ea; parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.

Animalia tua habitaverunt in ea: preparasti in bonitate tua pauperi Deus.

12. Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.

Domine, dabis sermonem annuntiatricibus fortitudinis plurimæ [h. *exercituum plurimum*].

13. Rex virtutum dilecti dilecti, et speciei domus dividere spolia.

Reges exercituum fœderabuntur, fœderabuntur; et pulchritudo domus dividet spolia.

14. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora dorsi ejus in pallore auri.

Si dormieritis inter medios terminos, pennæ columbæ deargentatæ, et posteriora ejus in virore auri.

15. Dum discernit cælestis reges super eam, nive dealbabitur in Selmon.

Cum divideret robustissimos [al. *robustissimos*] reges in ea, nive dealbata est in Selmon.

16. Mons Dei, mons pinguis.

Mons Dei, mons pinguis [h. *Basan*]:

Mons coagulatus, mons pinguis; 17. ut quid suspicamini montes coagulatos?

Mons excelsum, mons pinguis [h. *Basan*]. Quare contenditis, montes excelsi, adversus montem, quem dilexit Deus ut habitaret in eo: siquidem Dominus habitabit in sempiternum.

Mons in quo beneplacitum est Deo habitare in eo; etenim Dominus habitabit in finem.

Currus Dei decem millibus multiplex, Currus Dei innumerabilis millia abundan-

millia latantium : Dominus in eis, in Sina, in sancto.

19. Ascendisti in altum, cepisti captivitatem; accepisti dona in hominibus.

Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum.

20. Benedictus Dominus die quotidie : propter iter faciet nobis Deus salutarium nostrorum.

21. Deus noster, Deus salvos facienti; et Domini Domini exitus mortis.

22. Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem capilli perambulantium in delictis suis.

23. Dixit Dominus : Ex Basan convertam, convertam in profundum maris.

24. Ut intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis, ab ipso.

25. Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.

26. Præveniant principes conjuncti psalteribus, in medio juvenularum tympanistrarum.

27. In ecclesiis benedicite Deo Domino, de fontibus Israel.

28. Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu.

Principes Juda, duces eorum : principes Zabulon, principes Nephthali.

29. Manda, Deus, virtuti tuæ; confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.

30. A templo tuo in Jerusalem, tibi offerent reges munera.

31. Inrepa feram arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum; ut excludant eos, qui probati sunt argento.

Dissipa gentes, quæ bella volunt : 32. venient legati ex Ægypto, Æthiopia præveniet manus ejus Deo.

33. Regna terræ, cantate Deo : psallite Domino, psallite Deo,

34. Qui ascendit super cælum cæli, ad orientem.

Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, 35. date gloriam Deo : super Israel magnificentia ejus, et virtus ejus in nubibus.

36. Mirabilis Deus in sanctis suis; Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ : benedictus Deus.

Argumentum. — Communis opinio est, hunc Psalmum a Davide compositum esse ex occasione illius solemnitatis,

tium : Dominus in eis, Sinai [al. *in Sina*] in sancto.

Ascendisti in excelsum, captivam duxisti captivitatem, accepisti dona in hominibus, insuper et non credentes inhabitare Dominum Deum.

Benedictus Dominus per singulos dies, portabit nos Deus salutis nostræ. SEMPER.

Deus noster [*h. nobis*], Deus salutis [*h. salutis*], et Domini Dei, mortis egressus.

Verumtamen Deus confringet capita inimicorum suorum, verticem crinis, ambulantis in delictis [al. *delictis*] suis.

Dixit Dominus : De Basan convertam, convertam de profundis maris.

Ut calcet pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum, ex inimicis a temetipso.

Viderunt itinera tua, Deus : itinera Dei mei, regis mei in sancto.

Præcesserunt cantatores [al. *cantores*] eos, qui post tergum psallebant, in medio puellarum tympanistrarum.

In ecclesiis benedicite Deo Domino, de fonte [al. *fontibus*] Israel.

Ibi Benjamin parvulus continens [*h. fecit descendere*] eos, principes Juda in purpura sua [*h. lapidabant eos*] : principes Zabulon, principes Nephthali.

Præcepit Deus tuus, fortitudine tua conforta, Deus, hoc quod operatus es in nobis.

De templo tuo, quod est in Jerusalem, tibi offerent reges munera.

Inrepa bestiam calami, congregatio fortium, in vitulis populorum calcitrantium contra rotas [al. *portas*] argenteas.

Disperge populos qui bella volunt. Offerant [*h. veniant legati*] velociter ex Ægypto : Æthiopia festinet manus Deo.

Regna terræ, cantate Deo, psallite Domino. SEMPER.

Qui ascendit super cælum cæli ab oriente [*h. a principio*] : ecce dabit vocem suam vocem fortitudinis.

Date gloriam [*h. fortitudinem*] Deo : super Israel magnificentia ejus, et fortitudo ejus in celis.

Terribilis Deus de sanctuariis suis : Deus Israel ipse dabit fortitudinem, et robur populo : benedictus Deus.

qua area sacra ex ædibus Obededonis in arcem Sioniticam ad locum ei paratum transferretur, II Sam. vi, 12 seqq.; I Chron. xv. Rectius, ut opinor, Hengstenberg illum refert ad II Sam. xii, 26-31, quum scilicet, urbe Rabbath capta, area, qua Israelitas pugantes de more secuta erat (II Sam. xi, 14), iterum in Sionis arcem reportaretur. Præmissa, exordi instar, ea ipsa formula, qua Moses olim uti consueverat, quotiescumque area locum mutaret suum, ita tamen ut eandem jure suo vates auget et amplificet (vers. 2-4), Jovam Israelitarum liberatorem in universum laudat (5-7); deinde omnia enarrat, qua Jova patribus suis inde ab exitu ex Ægypto usque ad terræ Cananæ occupationem præstiterit (8-14); tum celebratur singularis prerogativa, qua Deus montem Sionem ut sedem suam elegerat (15-19), victoriaque non una de hostibus, Philistæis præsertim, reportata regnante Davide (20-24); sequitur sollemnis pro recenti victoria pompe descriptio (25-28); quo triumpho excitatus vates diem prævidet et optat, quo populi omnes Israelitarum Deum revereantur (29-32); tandem, quasi id jam adimpleatur, eos invitat ad tantam hujus Dei majestatem agnosendam et celebrandam (33-36). Hinc partes tres vers. 5-21, 25-28, 29-36, quæ in strophas 7 comode dividuntur, puta vers 2-4, 5-7, 8-14, 15-19, 20-24, 25-28, 29-32, 33-36.

Vide nostram hujus Psalmi interpretationem historicam et criticam, quæ exstat in *Université catholique*, mense mart. ann. 1853.

1. Præcentori, Davidis carmen, canticum.
2. Exsurgat Deus : (statim) dispergantur hostes ejus, et fugiant oses ejus a facie ejus.
3. Sicut dispellit fumus, dispollas eos; sicut liquescit cera coram igne, pereant improbi coram Deo.
4. Et (at) justi latentur, jubilent coram Deo, et exsultent in lætitia.
5. Canite Deo, fidibus canite nomen ejus; *viam* complanate incedenti *curru* per deserta : Jova est nomen ejus; et jubilate coram eo.
6. Pater orphanorum et iudex viduarum Deus est in sua sancta domo.
7. Deus habitare facit solitarios (domo extorres) in domum, educit vinclos in prosperitates : soli refractarii habitant desertum.
8. Deus, cum exires (ex Ægypto) ante populum tuum, cum procederes per desertum,
9. *Tunc* terra contremuit, et cæli stillarunt coram Deo, (hic Sinai) coram Deo, Deo Israelis.
10. Pluviam liberalitatum demisisti, Deus; hereditatem (populum) tuam vel (quamvis) defatigatam tu sustentasti eam.
11. Grex tuus (coturnices) habitavit (devolvit) in ea (hereditate tua) : sic paras *cibum* per bonitatem tuam inopi *populo tuo*.
12. Dominus dedit hymnum; mulierum *victoriarum* nuntiantium magnus erat numerus.
13. Reges exercituum fugiunt, fugiunt, et habitatrix domus (matrona) partitur prædam.
14. Utique recubistis *tunc* inter limites (*iniquos*) terræ *Cananæ*, o *Israelite*, alæ columbæ obductæ argento, pennaque ejus cum pallore auri.
15. Quum dispersisset Omnipotens reges in ea terra, *tunc* nix fuit in monte *Salmon*.

16. Mons Dei (altissimus) est mons Basan, mons tumulosus, mons Basan.
17. Quare (o homines) respicitis montes istos tumulosos? Ecce mons (Sion), quem concupivit Deus in sedem suam; utique Deus habitabit eum (vel ibi) in aeternum.
18. Currus Dei duae myriades, millia iterationis (multa); Dominus inter eos est; Sinai mons est in sanctuario.
19. Adscendisti altitudinem, duxisti captivos; accepisti dona inter homines, vel reluctantes, ut habites hic, Jova Deus.
20. Benedictus sit Dominus omni die; si quis onus imponit nobis, Deus ille est salus nostra.
21. Deus est nobis Deus salvationum, et Jovæ Domino sunt exitus mortis.
22. Certe Deus percussit caput hostium suorum, verticem capilli (capillatum) ejus, qui incedit in delictis suis.
23. Dixit Dominus: « Ex Basan reducam, reducam ex profundo maris, ut agites (o Israel) pedem tuum in sanguine; et lingua canum tuorum satiatur ex inimicis ex eo. »
25. Viderunt (homines) inessus tuos, Deus, inessus Dei mei, regis mei in sanctuario (arca) vecti.
26. Praecedunt cantores, post (deinde) fidicines, in medio virginum pulsantium tympana.
27. In cœtibus benedicite Deum Dominum, vos ex fonte Israelis (Israelitæ).
28. Ibi (in solemnî pompa) adest Benjamin parvulus, dominator eorum; principes Judæ, lapidatio eorum; principes Zabulon, principes Nephthali.
29. Decevit Deus tuus, o Israel, potentiam tuam; potens esto (firmus in consiliis), Deus, qui operaris nobis.
30. Propter templum (tabernaculum) tuum imminens Hierosolymis tibi afferent reges munera.
31. Increpa feram arundinis, turbam taurorum cum vitulis populorum, qui prosternunt sese cum frustis argenti: dispergit Deus populos, qui bella diligunt.
32. Venient magnates ex Ægypto; Æthiopia acceleret manus suas (dona) ad Deum.
33. Regna terræ, canite Deo; fidibus canite Dominum:

34. Qui vehitur per cœlos cœlorum sempiternos: en! edit voce sua vocem potentem.
35. Date potentiam (honorem potentia) Deo: super Israel excelsitudo ejus, et potentia ejus in nubibus.
36. Terribilis es, Deus, e sanctuario tuo (cœlo et arca); Deus Israelis, is dat potentiam et robur populo suo: benedictus sit Deus!

NOTE.

Vers. 2. Num. x, 35. Alii, *dispergantur, fugiunt*, et ita deinceps, eodem sensu. — Vers. 3. Propr. *secundum* = *dispellit fund.* — Vers. 5. Alluditur Israelitarum peregrinationi in deserto, duce et auspice arca, i. e. Jovæ. *Incedenti*, imperatoris instar. *Jovæ*, propr. *in Jovæ*. — Vers. 6. *Domo*, cœlo, ait Hengstenberg; rectius *arca*. — Vers. 7. *Habitant*, relinquuntur in deserto: conf. Num. xiv, 16, 23. — Vers. 8. « Jam arca cum splendido suo comitatu solemniter procedente, abesse omnino haud potuit, quin animo vatis sese offerret cogitatio pristini illius temporis, quo populus, excusso Ægyptiorum jugo, duce et auspice Jovæ, per deserta arabica migrabat. » Schmurrer. Cf. Jud. v, 4, 5. — Versiculus 9 Maurero et aliis descriptio est majestatis et potentiaë numinis in Sinai monte presentissimi; *stillantur*, ingentes imbres precipitando, quasi liquefacti a numinis presentia; *hic Sinai mons* contremuit. Rectius, ... *stillantur* manna; *hic Sinai*, glossa est, declarationis causa perperam addita. — Vers. 10. *Hæ libertates* multifaria illa sunt beneficia, quibus Jovæ populum suum per vasta et horrida deserta iter facientem ornavit et sustentavit. Alii strictius intelligunt sive mannam, de qua in vers. præced., sive coturnices, de quibus in vers. seq. Maurer, invito accentu, cum Alexandr. et Vulg. sic jungit, *pluvia... conspersisti, Deus, hæreditatem tuam.* — Vers. 11. Alii, *græcæ*, populus *tuus habitavit in ea*, terra deserta, vel Cananea: *sic*, etc. — Vers. 12. *Hymnum* victoriæ. Feminarum magnas partes fuisse in ejusmodi publica lætitia, intelligitur ex locis Exod. xv, 20; Jud. xi, 34; I Sam. xviii, 6, 7, etc. Referendum videtur ad victorias Num. xxi, 21 seqq. — Vers. 13. « Feminis, non viris, quod tribuitur partitio prædæ, elegantissimum est, atque ad rem ipsam accommodatissimum. Nempe viris satis est hostes prostravisse, prædæque vicisse: prædæ vero, ipsorum virtute partam, ejusque æquabilem partitionem non admodum curare sinit animi elatio atque liberalitas. » Schmurrer. Alii, *habitatio domus*, i. e. omnes qui domum habitant, i. e. omnis populus, tranquillam in focis agens pacem. Alii, *pulchra domus*, gall. *la belle de la maison*, i. e. femina. Sunt qui versic. 13-15 esse carmen illud triumphale feminarum, de quo in vers. præced.: ita Ewaldus. — Vers. 14. *Israelitas* dicit similes aliis columbæ, etc., i. e. similes columbis, quarum alæ candentes radiis solis flavescunt. Hunc vers. et seq. Ewaldus ita interpretatur: Cum in pace degitis, alæ columbæ nitent, omnia prospera gerunt in terra vestra, sol suos emittit radios; cum vero Deus dispellit reges, i. e. tempore belli, nix et grandis in tenebris (pro *Salmon*), i. e. et tenebræ horrendæ, cadunt in hostium vestrorum perniciem. — Vers. 15. *Nix fuit*, albebat nive *Salmon*, dignisque videbatur, quem Deus eligeret ut aræ sedem. Alii aliter. Maurer: Tum terra Cananea eandem niveam faciem habuit, qualem habuit *Salmon* mons, i. e. tum tanta fuit regum strages, ut terra oblecta truncatis cesorum cadaveribus alberet, quemadmodum albit *Salmon* mons excisis ab Abimelecho illius arboribus, Jud. ix, 48. Cf. Virgil. *Æneid.* V, 865, XII, 36. Hengstenberg: Tunc lux felicitatis in terra splendet, quemadmodum mons *Salmon*, nigris operus silvis, nive cadente albescit. — Vers. 16. *Mons Basan*, fateor, præstans estatque eximius, pluribusque jugis et collibus constans; neque tamen a Deo eligetur. — *Respicitis*, gall. *faites-vous attention à*, etc. Alii, *quare invidiose observatis, o montes tumulosi, montem Sionis, quem, etc. Non male.* — Vers. 18. *Currus* (in numero plur.), etc. Sicut magni olim reges suam ostentare potentiam solebant magna currum bellicorum copia, veluti Pharoæ Exod. xiv, 7; Jabin Jud. iv, 13: ita noster regem supremum Israelitici populi, Jovam, inducit tanquam victorem triumphantem, spirituum celestium exercitu infinito stipatum, in Sionem montem ascendentem. *Sinai*, numinis sedes et domicilium, cum suis terroribus. Ita Martialis lib. IV, epist. 60: « In medio Tibure Sardinia est; » et Themistius orat. 31: « Helicon in Bosphorum transit. » — Vers. 19. *Altitudinem*, Sionem; alii, cœlum. *Dona*, tributa. Maurer, *accipis dono homines*, dono tibi dantur, imperio tuo sese subjiciunt; *Atque adeo refractarius habitandum est cum Jovæ Deo*, coguntur illi quoque adire templum Jovæ, Jovæ in fidem et clientelam se conferre. — Vers. 20. Alii, *onus auferit a nobis.* — Vers. 21. *Exitus mortis*, habet Jovæ vias modosque, quibus suos possit morti subducere. Alii, *exitus*, seu *impetus* Dei in hostes mortis pleni, cum strage hostium conjuncti, ut sit parallelismus oppositorum: conf. Habac. iii, 13. — Vers. 22.

Copilli, sive qui duces erant criniti, ut Absalom; sive quia Arabes duces vocant *crinem*, quod gall. dicere *mus toupet*. — Vers. 23. *Reducam*, puta hostes, tibi mactandos, o Israel. Alii, *reducam*, puta populum meum ad felicitatem ex maximis periculis: quod minus placet. — Vers. 24. *Ut agites*, vel *ut conculcet pes tuus*; Hengstenberg, *ut confringas eos pede tuo in sanguine eorum*. Ex eo, sanguine; Rosenmüllerus, *ex unoquoque eorum*. Minus recte Maurer, *lingua...*, de hostibus sit pars ejus. — 25. *In sanctuario*; Schurrerus, *ad sanctuarium*. — Vers. 27. Sunt qui hunc versum cantari putant ab iis, de quibus in vers. præced. — Vers. 28. *Parvulus*, natu minimus; alii: quia hæc tribus minima erat. *Dominator*: alluditur Sauli, e tribu Benjaminis orti, victorius; *eorum*, i. e. hostium. Maurer, *dominus*, i. e. princeps sex dux hujus tribus. *Pro lapidatio* (quo Davalis de Goliatho victorie alluditur), Maurer vertit *agmen*, i. e. viri illius tribus. Alexandrini *roden* retulerunt ad verbum *radam*. Duo paria tribuum nominat instar omnium: nam Benjamin et Juda in finibus terræ australibus site erant, Zabulon et Nephthali in finibus septentrionalibus. — Vers. 29. Maurer, pro *operaris*, vertit, *presentem te exhibes*; Rosenmüllerus, quoad id quod nobis (in salutem nostram) fecisti. Maurer, *potens esto...* e templo tuo super Hierosolymis. Tibi offerent, etc. — Vers. 31. *Fera arandinis* est crocodilus, qui etiam ab Ezechiele xxix, 3, 4, xxxii, 2, 3 pro Ægypti imagine usurpatur; alii tamen est leo, quem Syriæ regis imaginem esse putant. Quæcumque demum ponatur fera, dubio saltem caret, metaphorica locutione populi Dei hostem significari. *Tauri* sunt duces, *vituli* milites. *Qui prosterant sese*, propr. *qui prosterant sese*, distributive accipiendum. *Frustis*, seu massulis, ad tributa solvenda. *Dispersit*, seu *dispersit*; veteres multi legerunt *basser*. — Vers. 32. Maurer, *accurret montibus suis ad Deum adorandum* expansis. — Vers. 34. Sensus: Deus sedet in caelis supremis, quæ sedes æterna est, indeque tonat. — Vers. 35. Sensus: Jovæ potentiam agnoscite, quæ non minus in gubernandis et protegendis Israelitis, quam in tempestatibus excitandis, elucescit.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, Psalmus Cantici ipsi David.

Argumentum hujus Psalmi volunt aliqui esse victoriam Ezechie de Assyris aut aliquam aliam similem, quæ post tempora Davidis contigerit, quoniam in hoc Psalmo fit mentio templi Domini, dum dicitur: «A templo tuo, quod est in Jerusalem,» quod tamen post mortem Davidis a Salomone ejus filio constructum fuit. Sed hoc argumentum non convincit; nam tabernaculum Domini, quod erat in Silo, postea in Jerusalem, templum dicitur I Reg. vi, 3: «Samuel dormiebat in templo.» et habetur eadem vox hebraica *הֶחֱלַי* *hechal*, quæ habetur in hoc Psalmo. Alii volunt Psalmum compositum et decantatum, quando translata est arca Domini in Jerusalem, quod ea ratione confirmant, quia verba primi versus: «Exurgat Deus, et dissipentur inimici ejus,» dici solebant, quando elevabatur arca ut alio transferretur, ut notum est ex cap. i Num. Alii totum Psalmum referunt ad Christum resurgentem et ascendentem in celum, et ad Ecclesiam, quæ est corpus ejus, ut S. Augustinus et Euthymius. Sed S. Hilarius, et qui eum sequitur S. Hieronymus, docent in hoc Psalmo decantari mysteria utriusque Testamenti, quod verissimum nobis esse videtur, cum negari non possit, in hoc Psalmo describi descensum Domini in montem Sina ad legem populo dandam, et Christi ascensionem in celum, et alia id genus mysteria. Est autem Psalmus plenus figuris et metaphoris, et poeticis descriptionibus admirabilibus, ut propterea, quanto est pulchrior, tanto sit etiam difficilior; argent vero obscuritatem lectionum varietates et dissensiones, quæ inter codices hebraicos et græcos, ac Latinos esse videntur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1.

1. EXSURGAT DEUS, ET DISSIPENTUR INIMICI EJUS; ET FUGIANT, QUI OBERUNT EUM, A FACIE EJUS.

Hæc sunt verba quæ a Mose dici solebant, cum elevaretur arca, et populus migrare inciperet: quibus verbis Moses precabatur Deum, ut arca exurgente et præcedente populum, ipse quoque surgere dignaretur, et defensione sua ac protectione securum populum redderet. David igitur Mosem imitatus, et prævidens Christi resurrectionem, per quam arca humanitatis ejus elevanda erat, et ipse dux futurus erat omnibus electis ad

terram veræ promissionis, dicit: «Exurgat Deus,» id est, resurgat a mortuis Christus Deus, et sic elevetur arca, et populum Dei præcedat ad celestem Jerusalem: sic exponunt communiter Patres, Hilarius, Hieronymus, Augustinus et alii. «Et dissipentur inimici ejus,» id est, Judæi, qui dixerunt: «Nolumus hunc regnare super nos,» Luc. xix. Atque hoc jam impletum videmus: nulla enim gens magis dissipata est per omnes terras, quam Judæorum. «Et fugiant, qui oberunt eum, a facie ejus,» id est, et demones inimici ejus jam devicti et superati, fugiant a facie Dei, Christi vi-

delicet triumphantis, et per resurrectionem verum se Deum esse demonstrantis.

Vers. 2.

2. SICUT DEFICIT FUMUS, DEFICIANT; SICUT FLUIT CERA A FACIE IGNIS: SIC PEREANT PECCATORES A FACIE DEI.

Celeritas et facilitas, quæ presentia Christi dissipat peccatores, non poterat aptius depingi, quam similitudine fumi, qui a vento dispergitur; et cere, quæ coram igne liquescit atque consumitur. Quod si per peccatores intelligantur demones, quod dicitur, *pereant*, significat interitum viriorem et roboris, non substantiæ; et hoc modo intellexisse hos duos versiculos S. Antonium, testis est S. Athanasius qui, describens vitam ejus, dicit eum, cum a demonibus oppugnaretur, cantare solitum: «Exurgat Deus,» etc. Quod si ad homines referatur hæc sententia, tunc sensus erit, homines peccatores, qui justos injuste persequuntur, maxima celeritate et facilitate a Deo tollendos de medio.

Vers. 3.

3. ET JUSTI EPULENTUR, ET EXULTENT IN CONSPPECTU DEI, ET DELECTENTUR IN LÆTITIA.

Iniquis persecutoribus deturbatis hoc sequitur, ut justis fruentibus presentis auxilio Dei, securi «epulentur,» id est, reficiantur alimonia tum corporali, tum spirituali; «et exultent coram Deo,» id est, gestiant præ gaudio, sed ea modestia et gravitate, quæ decet eos qui sciunt se a Deo semper videri, utpote in conspectu ejus jugiter constitutos; «et delectentur in lætitia,» id est, et ex ea lætitia delectationem capiant, ut non sit eis necessarium, ob inopiam consolationis celestis, carnalem atque mortiferam querere voluptatem.

Vers. 4.

4. CANTATE DEO, PSALMUM DIGITE NOMINI EJUS; ITER FACITE EI, QUI ASCENDIT SUPER OCCASUM, DOMINUS NOMEN ILLI.

Hæc dicuntur ad Apostolos aliosque primos fideles, ex sententia non solum veterum Latinorum, sed etiam Græcorum, Theodoretii et Euthymii. «Cantate Deo,» vos primitiæ credentium. «Psalmum dicite nomini ejus,» laudate Deum voce et opere, vos qui digni facti estis cognitione tantorum mysteriorum. «Iter facite ei, qui ascendit super occasum,» id est, parate viam Domino prædicationibus vestris, ut is qui jam ascendit super occasum, qui supergressus est omnem corruptionem et mortalitatem, et habiturus est per fidem in cordibus omnium gentium, per vestras prædicationes aditum apertum et paratum inveniat. «Dominus enim est nomen illi,» et ideo jure suo regnare debet. Dominus autem est, quia condidit et redemit. Quod attinet ad verba, *iter facere*, hoc loco non est, ambulare, sed ponitur iter pro via, ut sensus sit: Facile viam ubi non est, parate transitum liberum removendo impedimenta, quomodo dicitur Isai. xl: «Parate viam Domino;» et declaratur cum additur: «Omnes

vallis implebitur, omnis mons, et collis humiliabitur:» quod spiritualiter significat, debere pusillanimes erigi in spem salutis, et superbos deprimi ad humilitatem terrore divini iudicii. Illud, *qui ascendit*, non significat ascendere in altum, sed equitare, sive curru vehi, id est, ascendere super rem aliquam eam conculecundo pedibus equorum, aut rotis currus. Id patet ex hebraica voce *כָּבַד* *rocheb*, illud, *super occasum*, hebraice est *בְּיָמֵי* *bahharaboth*, *super vesperam*, sive *tenebras noctis*, vel etiam *super desertum*: quæ omnia significant corruptionem mortalitatis, quæ plena est tenebris et ariditate. Dicitur igitur Christus resurgens ascendere super occasum, quia quodammodo equitavit, et curru invehitur super omnia mortalia, triumphans de morte, de tenebris, de deserto mundi hujus inferioris; et sic exponunt non solum Patres citati, sed etiam S. Gregorius in homil. De Ascensione Domini.

5. EXULTATE IN CONSPPECTU EJUS: TURBANTUR Vers. 5.

A FACIE EJUS, PATRIS ORPHANORUM, ET JUDICIS VIDUARUM.

Vos qui paratis viam Domino, «exultate in conspectu ejus;» nec timeatis eos, qui vos turbant persecutionibus suis: nam et ipsi «turbantur a facie ejus,» id est tempore suo, cum dies iudicii venerit, aut etiam antea, quando tempus opportunum Deo esse videbitur, gravissime «turbantur a facie ire Dei,» qui est «pater orphanorum, et iudex viduarum,» id est, omnium desolatorum et afflictorum. In hebraico textu desunt illa verba: *Turbantur a facie ejus, et legitur: Exultate in conspectu ejus, patris orphanorum, et iudicis viduarum*. Unde aliqui existimant in græcis et latinis codicibus esse duplicem interpretationem illius sententiæ: «Exultate in conspectu ejus;» nam verba hebraica literis paululum immutatis, possunt etiam facere hæc sententiam: «Turbentur a facie ejus.» Sed non video cur non possimus dicere excidisse ex textu hebraico illa verba, *turbantur a facie ejus*: id enim facillimum est, quam ut Septuaginta Interpretes in eodem loco duplicem interpretationem posside crederantur.

6. DEUS IN LOCO SANCTO SUO, DEUS QUI INHABI- Vers. 6.

TARE FACIT UNIUS MORIS IN DOMO.

Quia dixerat Propheta Deum esse patrem orphanorum et iudicem viduarum, ut ostendat se potissimum loqui de orphanis et viduis spiritualibus, de iis videlicet hominibus, qui non agnoscunt in terris patrem, neque sponsum, sed Deum solum habent pro patre et sponso, et in illo solo confidunt, eum solum diligunt, ad ejus visionem suspirant; ideo addit, «Deum habitare in loco sancto suo,» id est, in mentibus horum orphanorum et viduarum, horum peregrinorum in terra aliena, et ipsam esse, qui facit sibi hanc domum, dum «habitare facit unius moris in domo.»

Verbum hebraicum, pro quo nos habemus *unicus moris*, est **יחידים** *ichidim*, quæ vox proprie significat *unicos*, et ideo recte veterum Septuaginta, *unicus moris*, id est, unus sensus, unus voluntatis, unus fidei, spei, dilectionis, quales erant in Jerusalem primi christiani, qui dicebantur esse « cor unum, et anima una, » Act. iv. Sed potest etiam eandem vox significare *unicos et solitarios*, ut S. Hieronymus verit; et tunc sensus erit: *Qui habitare facit unicos et solitarios*, destitutos aliorum auxilio, facit, inquam, habitare in domo sua sine timore et periculo, quia ipse pater orphanorum eos protegit. Potest etiam sensus esse secundum alios: *Qui habitare facit unicos in domo*, id est, facit ut qui unicus erat, multa prole procreata amplam familiam habere incipiat. Denique non est absurdus sensus eorum, qui hæc referunt ad monachos, qui relictis mundi curis solitarii habitant. Isti sensus veri sunt omnes, et unus alium non destruit: sed primus videtur maximo litteralis, et cum sequuntur omnes fere Patres greci et latini, qui hunc locum tractaverunt, qui etiam per *unicus moris*, interpretantur *unanimes*. Sic exponit S. Hilarius, sic etiam S. Augustinus, Theodoretus, Euthymius et alii.

Vers. 7. **7. QUI EDUCIT VINCITOS IN FORTITUDINE; SIMILITER EOS, QUI EXASPERANT, QUI HABITANT IN SEPULCRIS.**

Declarat magnam pietatem Dei, qui non solum unanimes facit habitare in domo, sed etiam « educit vincitos in fortitudine, » id est, ligatos vinculis peccatorum educit de captivitate in fortitudine brachii sui; et quod magis est admirandum, « eos qui exasperant » per incredulitatem ipsum Deum, et qui « habitant » quasi jam mortui « in sepulcris » profundissimæ iniquitatis, eos quoque potentia gratiæ suæ educit de sepulcris, reducit ad vitam, et habitare facit unanimes in domo. Notat autem S. Augustinus discrimen inter vincitos et sepultos: vinciti enim dicuntur, qui ligati quidem sunt vinculis concupiscentiæ, et in peccatis hærent, sed cupiunt liberari, et petunt auxilium. Sepulti autem dicuntur illi, qui cum in profundum malorum venerint, contemnunt salutem, et incredulitate sua Deum valde exasperant. Et tamen utrosque interdum magna Dei pietas emollit ad penitentiam, et liberat a miseria illa diabolicæ captivitatibus, quæ major non invenitur. Possunt etiam hæc intelligi de liberatione a malis temporalibus, ut a captivitate Ægyptiaca, et Babylo-nica, et similibus, et per sepulcra metaphoricè intelligenda erunt loca arida deserti, ut sonat vox hebraica hoc loco posita, **תְּשַׁחֲחֶהֱבָה**, quæ locum aridum proprie significat; vel ipsa terra captivitatibus per sepulcra intelligenda erit: quomodo Ezechiel, cap. xxxvii, captivitatem Babylo-nicam non semel appellat sepulcra Hebræorum.

8. DEUS, CUM EGREDERERIS IN CONSPPECTU POPULI Vers. 8. TUI, CUM PERTRANSIRES IN DESERTO.

9. TERRA MOTA EST; ETENIM CÆLI DISTILLA- Vers. 9. VERUNT A FACIE DEI SINAI, A FACIE DEI ISRAEL.

Jam ut credibiliora faciat Propheta beneficia redemptionis Christi, commemorat beneficia antiqua, quæ figura erant futurorum beneficiorum. « Deus, inquit, cum egredereris in conspectu populi tui, » id est, cum coram populo tuo præcederes in columna nubis per diem, et in columna ignis per noctem, eo tempore « cum pertransires in deserto, » post transitum maris Rubri, tunc « terra mota est, et etiam cæli distillaverunt, » sed « terra mota est a facie Dei Sinai, et cæli distillaverunt a facie Dei Israel. » Sic enim ordinanda sunt verba hujus versiculi. Porro terra mota est, quando tremere cepit a conspectu Dei descendens in montem Sinai, ut perspicuum est ex lib. *Exodi*, cap. xix, ubi dicitur: « Eratque omnis mons terribilis; » nam pro voce *terribilis*, est in hebræo *tremens*, sive *saliens*. Dicitur autem *Deus Sinai*, Deus qui apparuit in monte Sinai. Cælum autem distillavit, quando pluit manna, et dicitur distillasse a facie Dei Israel, quoniam Deus in gratiam populi sui Israel fecit, ut manna de cælo descenderet.

10. PLUVIAM VOLUNTARIAM SEGREGABIS, DEUS, Vers. 10. HEREDITATI TUE; ET INFIRMATA EST, TU VERO PERFECEISTI EAM.

Patribus in deserto cælum distillavit jubente pluviam quandam, id est, manna; sed « hereditati tuæ, » id est, Ecclesiæ tuæ, quam tibi tanquam propriam hereditatem vindicasti, « segregabis pluviam voluntariam, » id est, pluviam spontaneam, quæ ex se descendit: hæc vero pluvia, gratia est Spiritus Sancti, quæ voluntaria, sive spontanea dicitur, quia non descendit ex meritis operum, quasi vaporibus terre sursum elevatis, sed sponte sua Spiritus Sanctus infundit corda fidelium aqua cælesti; et dicitur « segregata hereditati Dei, » quia bona temporalia sunt communia fidelibus et infidelibus, sed gratia Spiritus Sancti segregata est, ut detur solum fidelibus in Ecclesia, extra quam non est salus. Proinde etiam per pluviam voluntariam intelligi doctrina cælestis, quæ non solum voluntaria est respectu Dei, sed etiam (ut Theodoretus observavit) respectu hominum, qui eam recipiunt, si volunt; rejeiciunt, si nolunt. « Et infirmata est, tu vero perfecisti eam. » Illud, et, ponitur pro quia, ut sensus sit, *pluviam voluntariam segregabis hereditati tuæ, quia hereditas tua infirmata est, jam dudum videlicet ob ignorantiam Dei et invalescentes concupiscentias, debilitata erat, cum idolis serviret, et vitis omnibus laboraret: sed tu per gratiam Spiritus Sancti, tanquam per pluviam salutarem, confirmasti et roborasti eam.*

Flavia voluntaria est gratia Spiritus Sancti.

Vers. 11. **11. ANIMALIA TUA HABITABUNT IN EA; PARASTI IN DULCEDINE TUA PAUPERI, DEUS.**

In ea hereditate, id est Ecclesia, quæ irrigatur aqua cælesti, « habitabunt animalia tua, » id est, oves pascuæ tuæ, quas pascendas regendasque suscipies: in enim Deus « parasti, » cibum videlicet, « pauperi, » id est egro populo tuo, « in dulcedine tua, » id est, juxta bonitatem et misericordiam tuam, quæ dulcissima est miseris et egenibus.

Vers. 12. **12. DOMINUS DADIT VERBUM EVANGELIZANTIBUS VIRTUTE MULTA.**

Declarat quis sit cibus, quem paravit Deus pauperi populo suo, ac dicit esse verbum suum. « Dominus, inquit, dabit verbum evangelizantibus, » id est, efficit Deus, ut qui annuntiant verbum Dei, quod est cibus animarum, abundant copia sermonis, « virtute multa, » id est, multa cum efficacia et libertate, ut non possint resistere, et contradicere omnes adversarii eorum. Posset etiam per multam virtutem intelligi efficacia signorum et prodigiorum, quibus Deus prædicationem Evangelii confirmabat. In hebræo habetur in feminino genere *annuntiantibus*, sed non est inusitatum apud Hebræos ponere genus femininum pro masculino: nam in libro *Eccle.* cap. i, juxta hebraicum textum legitur: *Verba concionatrici filii David, regis Jerusalem: Vanitas vanitatum, dicit concionatrix*, ubi ponitur *concionatrix* pro *concionator*. Itaque Septuaginta, qui hæc non ignorabant, recte verterunt *evangelizantibus*. Illud autem, *virtute multa*, contendunt nonnulli verendum fuisse, *exercitibus multis*. Sed non est necesse ita vertere: nam vox **צבא** *tsaba* significat *exercitum*, quia exercitus res est magnæ fortitudinis et multarum virium. Denique non solum Septuaginta Interpretes hoc loco verterunt, *multa virtute*, sive *potentia*, sed etiam S. Hieronymus verit, *fortitudinis plurima*. Quare inepta videtur expositio illorum, qui docent in hoc versiculo significari, datum esse sermonem feminis Hebræis, ut concionando annuntiantem victoriam exercitibus multis.

Vers. 13. **13. REX VIRTUTUM DILECTI DILECTI, ET SPECIEI DOMUS DIVIDERE SPOLIA.**

Hoc loco ridet Joannes Calvinus hæresiarcha, in *Antidoto Concilii Tridentini*, hanc lectionem editionis latine Vulgate, et vult ipse legendum esse: *Reges exercituum fugerunt, fugerunt, et habitatrices domus dividerunt spolia*. Sed Interpres latinus non ex hebræo, sed ex græco traduxit Psalmos; græcus autem textus (qui Septuaginta Interpretum esse censetur) habet idipsum, quod latinus Interpres fideliter reddidit. Sanctus quoque Hieronymus non verit, *fugerunt, fugerunt*; sed, *federabuntur, federabuntur*. Proinde Calvinus ri-

dere potuisset non solum editionem Vulgatam, sed etiam interpretationem S. Hieronymi et Septuaginta virorum sapientissimorum: ipse pro tam impia temeritate delendus potius quam ridendus. Adde quod non est difficile videre, quid in textu hebraico legerint Septuaginta Interpretes, et eos recte veritise hunc locum, et latinum Interpretum eundem locum fideliter reddidisse: ac primum, pro *rex virtutum*, in hebræo sunt duo verba, quæ si legantur, **מלכי צבאות** *melchi tsabaot*, significant, *rex virtutum*, ut noster Interpres verit; si legantur cum aliis punctis, **צבאות מלכה** *tsabaot malche tebaot*, significant, *reges virtutum*, sive *exercituum*. Sed, ut sæpius diximus, credibile est melius legisse Septuaginta Interpretes, quam Rabbinos, qui puncta litteris addiderunt. Illud autem, *dilecti*, in hebræo nunc est, **ידדון** *iddadun*, quod significat *fugient*; sed Septuaginta Interpretes non habuerunt hanc vocem in suis codicibus, ut neque etiam S. Hieronymus; videtur enim Septuaginta legisse **ידדו** *iddidoh*, quod significat *dilectum*: hæc enim vox habetur in titulo Psalmi quadragesimi quarti, quam Septuaginta verterunt *dilectio*, et S. Hieronymus, *amanitissimo*. Denique illud, **נתי בית** *neath bath*, significat quidem *habitaticem domus*, sed significat etiam *mulierem speciosam et dilectam*, quæ fere semper domi manet: et inde, translato vocabulo, significat *speciem et pulchritudinem*, ut hoc loco non solum Septuaginta, sed etiam B. Hieronymus reddiderunt, quibus major fides debetur, quam Rabbini, aut Calvino. Sensus igitur ex Patrum expositione hic erit: « Rex virtutum, » id est, rex exercituum multorum, « dilecti, dilecti, » id est, dilectissimi, Christi videlicet, dilectissimi Deo et hominibus, ipse dabit « speciei domus, » id est, ad speciem et decorem domus Dei, quæ est Ecclesia, « dividere spolia, » gentium videlicet ad fidem Christi conversarum per evangelizantes Apostolos. Ubi verbum *dabit* subintelligitur ex versiculo precedenti, ut hic sit integer sensus: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa, et ipse idem Dominus rex virtutum dilectissimi, dabit ad speciem domus dividere spolia*. Illud autem, *dilectissimi*, conjungitur cum nomine *virtutum*, « rex virtutum, » id est, exercituum, qui exercitus sunt Christi Filii Dei dilectissimi. Neque obstat quod nomine regis, idem Christus intelligatur; nam phrasi hebraica consuetum est dicere: Christus rex exercituum Christi, pro quo nos dicemus: Christus rex exercituum suorum, et notat S. Augustinus, et sunt exempla in Scripturis plurima, ut *Rom. i*: « Qui predestinatus est Filius Dei in virtute secundum Spiritum sanctificationis ex resurrectione mortuorum Jesu Christi, » id est, ex resurrectione ejus a mortuis; et *Exod. xvi*: « Dicit Moses ad Aaron: Sume vias, etc. Sicut præcepit Dominus Moysi, » id est, sicut præcepit Dominus mihi. Denique in Pentateuco sæpe legitur: « Fecit Moyses hoc, » aut illud: « Sicut

Versio communis ætatis deservit.

Vincti et sepulti hic quomodo differant?

Calvinus ridet versionem communem, sed pessimè.

precepit Dominus Moysi, » id est, sicut precepit ei Dominus. Porro rectissime dicitur Christus rex exercituum; nam Apoc. xix, vidit Joannes quemdam insignem equitem, qui habebat vestem sanguine aspersam, et nomen ejus erat Verbum Dei, et sequebantur eum exercitus, qui sunt in celo.

Vers. 14. 14. SI DORMIATIS INTER MEDIOS CLEROS, PENNÆ COLUMBÆ DEARGENTATÆ, ET POSTERIORA DORSI EJUS IN PALLORE AURI.

Hunc versiculum fateor obscurissimum esse: sed interim mirari satis non possum temeritatem recentiorum, quorum unus Calvinus est, qui secuti Rabbino legendum esse contendunt: «Si dormiatis inter medias ollas, eritis sicut pennæ columbæ, quæ tecta est argento, et cujus alæ tectæ sunt auro.» Ad refutandam horum temeritatem sufficere deberet auctoritas S. Hieronymi et Septuaginta Interpretum, quibus iste olle nunquam in mentem venerunt. Sed accedit, quod eadem vox habetur in Genes. cap. xlix, ubi dicitur: «Isachar asinus fortis accubans inter terminos;» quo loco Septuaginta verterunt, inter medios clericos, ut hoc loco; S. Hieronymus utrobique verit, inter terminos. Et huic loco nullo modo olle interseri possunt; cum sequatur: «Vidit requiem quod esset bona, et terram, quod optima, et supposuit humerum suum ad portandum, et factus est tributis serviens.» Ubi per clericos, sive terminos, intelliguntur sortes, sive possessiones duæ, inter quarum terminos configit Isachar possessio, sive hereditas; et quoniam ea visa est illi satis fecunda et pinguis, maluit laborare in cultura terræ, et tributa pendere, quam bello excutere jugum dominantium. Adde etiam quod vox hebraica שפתאים shephathaim, habet numerum dualem, quo non tantum Hebræi nisi ad significandas res geminas, ut duo labia, duas manus, duos pedes, duos oculos, duas aures, duas maxillas, et similia: olle autem non sunt geminæ natura sua, sed et una, et plurimæ esse possunt.

Numerum dualem Hebræi habent, et quando eo utuntur?

Idem diffinitionem expositio perspicua.

Denique qui «inter ollas dormiunt,» non solent instar argenti dealbari, sed instar fuliginis denigrari. Igitur Calvino cum Rabbino inter suas ollas dimisso, existimamus sensum hujus versiculi hunc esse: «Si dormiatis inter medios clericos,» id est, si vos qui evangelizatis verbum Domini, dormiatis, id est diviscatis in medio duorum Testamentorum novi et veteris, acquiescentes videlicet veritatis divinitus inspiratæ Prophetis et Apostolis, tunc pennæ columbæ, id est Ecclesiæ fides et mores, erunt deargentatæ puritate sapientie, et deauratæ fervore charitatis. Nam per duos clericos intelligenda esse duo Testamenta, scribunt communi consensu latini et greci expositores, S. Augustinus et S. Hieronymus, Theodoretus et Euthymius. Neque absurdum est per duos clericos intelligi duo Testamenta, quoniam clericus sortem, possessionem, et hereditatem significat. Sunt autem Scripture divinæ possessio quædam, et

hereditas Ecclesiæ. Quod si etiam per clericos intelligamus cum S. Hieronymo terminos, rectissime duo Testamenta duo termini erunt, extra quos egredi non licet, nisi veritatis semitam perdere velimus. Possent etiam per duos clericos intelligi possessio cœlestis et terrena. Dehent enim prædicatores Evangelii non toti esse affixi contemplationi cœlestium honorum, neque toti ad dicti vite activæ, et operibus charitatis erga proximos, sed in medio utriusque sortis quiescere, et nunc per contemplationem erigi in Deum, nunc per charitatis obsequium descendere ad proximos. Potest denique cum S. Augustino sic exponi versiculus: «Si dormiatis inter medios clericos,» si moriamini inter felicitatem terrenam contemplatam, et felicitatem eternam speratam, et nondum adeptam, tunc erunt «pennæ columbæ deargentatæ,» quia quando sancti prædicatores perseverant usque ad mortem contententes terrenam felicitatem, et sperantes eternam, et sic dormientes dormitione mortis inter has duas hereditates constituti, tunc fama Ecclesiæ quasi pennis deargentatis volat ubique, et exaltatur, ac magnificatur.

15. DUM DISCERNIT CŒLESTIS REGES SUPER EAM, NIVE DEALBANTUR IN SELMON; MONS DEI, MONS PINGUIS.

16. MONS COAGULATUS, MONS PINGUIS: UT QUID SUSPICAMINI MONTES COAGULATOS?

17. MONS IN QUO BENEPLACITUM EST DEO HABITARE IN EO: ET ENIM DOMINUS HABITABIT IN FINEM.

Descripsit Propheta prædicatores per similitudinem dormientium inter clericos, et Ecclesiam per similitudinem columbæ deargentatæ et deauratæ: nunc describit eosdem prædicatores per similitudinem regum a summo Rege constitutorum, et Ecclesiam per similitudinem montis altissimi candidi propter nives, et uberrimi propter abundantiam lactis. Selmon enim mons est altissimus, et ideo nivibus in vertice coopertus, sed in imo fertilis, cujus fit mentio in lib. Judic. cap. ix. Alit igitur: «Dum discernit cœlestis reges super eam,» id est, «Dum cœlestis,» vel, ut in græco, ἐπιπέρας, supercœlestis, et in hebraico, שׁדדאי, omnipotens, Deus videlicet Christus, Rex cœlestis et omnipotens, et discernit,» id est dividit ac segregat unicuique provinciam suam; «reges super eam,» id est Apostolos super Ecclesiam, per columbam antea designatam: eos enim «constituit principes super omnem terram,» Psalm. xlix, ut regant ac dirigant populos. «Nive dealbantur in Selmon,» id est, tunc populorum multitudine justificentur, et nigrore peccatorum in candorem justitiæ commutatur, super nivem dealbantur et cum eo sanctorum millia, qui Ecclesiam significat. Qui mons Selmon est mons Dei, mons pinguis, quoniam Ecclesia est mons propter excellentiam dignitatis, et est mons Dei, quia in ea

Ecclesia mons Dei, qui in ea habitat.

Deus habitat: elegit enim eam in habitationem sibi, et est mons pinguis ob abundantiam gratiæ et donorum Spiritus Sancti. Et est etiam mons coagulatus, et per hoc pinguis, quia lac divinæ gratiæ non defluit, sed quasi coagulatus in ea semper manet. «Uti quid suspicamini montes coagulatos?» id est, quare igitur suspicamini, vel opinamini esse alios montes æque coagulatos et pingues? quasi dicat: Non est, quod existimetis esse alios montes æque pingues, atque hic Selmon. Hic enim est unicus «mons, in quo beneplacitum est Deo habitare in eo;» nec in eo habitat ad tempus, ut fecit in monte Sina, «sed habitat in finem,» id est semper. Hæc videatur dici adversus hereticos, qui alias Ecclesias erigere conantur. Pro voce suspicamini, legunt alii qui amulamini, vel contentitis; sed idem est sensus. Significat enim illa vox, frustra alios montes contendere cum isto monte, vel ei invidere. De hoc monte legitur apud Isaiam, cap. ii: «Erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles; et fluent ad eum omnes gentes, et ibunt populi multi, et dicent: Ascendamus in montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et dehebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus;» quæ sine controversia intelliguntur de Ecclesia.

Heretici alias Ecclesias erigere conantur.

18. CURBUS DEI DECEM MILLIBUS MULTIPLEX, MILLIA LETANTUM: DOMINUS IN EIS IN SINA, IN SANCTO.

19. ASCENDISTI IN ALTUM, CEPISTI CAPTIVITATEM, ACEPISTI DONA IN HOMINIBUS.

20. ET ENIM NON CREDENTES INHABITARE DOMINUM DEUM.

Nunc comparat Propheta descensum Dei in montem Sina, ut daret legem veterem populo judaico, cum ascensione Christi in cœlum, ut inde mitteret donum Spiritus Sancti, et legem novam populo christiano: quam comparationem facere videtur Propheta, ut ostendat unde tanta abundantia lactis, et tantus candor Ecclesiæ data sint. «Curvus Dei decem millibus multiplex,» id est, curvus quo vebatur Deus, cum descenderet in montem Sina, erant nulla millia sanctorum angelorum: quæ omnia non erant gentia sub pondera, sed «latantia,» et plaudentia præ voluptate vebendi Dominum. «Dominus enim in eis» sedens fuit in «Sina, in monte sancto.» Quod autem sancti angeli sint, qui cum Deo descenderint in montem Sina, dicitur apertius in Deuter. cap. xxxiii: «Dominus de Sina venit, et de Seir ortus est nobis, apparuit de monte Pharan, et cum eo sanctorum millia.» Quod autem curvus Dei sint angeli, Scriptura passim docet, cum ait, Psalm. lxxix: «Qui sedes super Cherubim.» Porro illud, decem millibus multiplex, in hebræo

est unica vox, רבבותי rabbothaim, quæ proprie significat, bis decem millia, sed accipitur pro plurimis millibus. Itaque «decem millibus multiplex» significat plus decem millibus, id est innumerabilis multitudo. Illud, millia letantium, vertit S. Hieronymus, millia abundantium, et sic legit ex græco Euthymius, et interpretatur, millia abundantium virtute, et gratia, et omnibus bonis, quales sunt angeli beati, qui cum bonis omnibus abundant, lætissimi semper sunt. Sed vox hebræa שׁנון shinean, est vox quatuor litterarum, et valde obscura; unde alii ex hæbreis putant significare angelos; alii, duplicata millia; alii etiam vertunt nobiscum, millia letantium. Quod sequitur: «Ascendisti in altum,» S. Paulus de ascensione Christi interpretatur ad Ephes. iv. Itaque sensus est: Dominus olim descendit in montem Sina cum multis millibus angelorum; sed tu, Messias, ascendisti in altum,» id est in summum cœlum, «cepisti captivitatem,» id est, captivos diaboli fecisti captivos tuos, miseram captivitatem in captivitate felicissimam commutasti, et sic triumphator multis millibus sanctorum, quos ab inferis eduxisti, comitatus in regnum tuum intrasti. «Accepisti dona in hominibus,» id est, accepisti a Patre dona Spiritus Sancti «in hominibus,» id est pro hominibus a te redemptis, et ea dona a Patre accepta dedisti hominibus. Sic explicat S. Paulus, qui hunc locum his verbis refert: «Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.» Et est expositio conformis Evangelio; nam Joan. xiv, dicitur: «Ego rogabo Patrem, et alium Paraclitum dabit vobis.» Et cap. xv: «Cum venerit Paraclitus quem ego mittam vobis a Patre,» Porro inter dona a Christo in terras effusa, præcipuum est charitas, quæ est lex nova, dicente Apostolo ad Rom. v: «Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis.» Et ad Gal. v: «Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, pax,» etc. Denique illud, etenim non credentes inhabitare Dominum Deum, significat, etiam incredulos per dona Spiritus Sancti conversos esse ad Christum, et ad bonam captivitatem pertinere cepisse. Ubi illud, etenim, ponitur pro etiam: nam in hebræo non est ׀ חו, sed ׀ אפי, quod significat, etiam, verumtamen, insuper. Unde S. Hieronymus vertit: Insuper, et non credentes inhabitare Dominum Deum. Itaque sensus est: «Cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus,» etiam eos cepisti captivos, et pro his accepisti dona, qui antea «non credebant Dominum Deum inhabitare in homine,» id est, non credebant Verbum carnem factum esse, et inhabitasse in nobis; vel non credebant Dominum Deum inhabitare in monte sancto, id est in Ecclesia christianorum.

21. BENEDICTUS DOMINUS DIE QUOTIDIE: PROSPERUM ITER FACIET NOBIS DEUS SALUTARIUM NOSTRORUM.

Vers. 22. 22. DEUS NOSTER, DEUS SALVOS FACIENDI; ET DOMINI, DOMINI EXITUS MORTIS.

Græci conjungunt verba præcedentia cum hoc versiculo, hoc modo, Κύριος ὁ Θεὸς ἰσχυρὸς, ὠκυπέτης Κύριος ἡμῶν καὶ ἰσχυρὸς, Dominus Deus benedictus Dominus, et finit præcedentem versiculum in illis verbis, etenim inhabitare; et sic legunt etiam S. Augustinus et S. Hilarius. Sed noster Interpres verit conformiter ad hebraicum codicem. Et S. Hieronymus, in epist. ad Suniam et Fretellam, reprehendit lectionem Græcorum, et confirmat nostram ut veriore. Igitur Propheta posteaquam descripsit ascensionem Christi, qui nobis dux fuit ad patriam celestem, agit gratias Deo, ac dicit: « Benedictus sit Dominus per singulos dies. » Id enim significat die quotidie; nam Interpres latinus reddidit ad verbum, quod invenit in græco; sed in hebræo est, יום יום יום, iom die die, id est omni die, sive de die in diem. Benedicimus autem Deum omni die, quia omni die nobis beneficit. « Prosperum iter faciet nobis, » id est benefaciet nobis omni die, quia non deseret nos in hoc itinere, quod facimus omni die, donec ad eternitatis diem pervenerimus. Vox hebræica יבום yahomos significat portabit, quam unam vocem expressit Interpres tribus vocibus, prosperum iter faciet; vero enim prospere ambulat, qui portatur a Deo. In græco est etiam unicum verbum, κερυθόμενος, quod significat prosperare iter, complanando videlicet viam, et impedimenta removendo. Itaque promittitur hoc loco continua assistentia gratiæ Dei, dum peregrinamur a Domino. « Deus salutarium nostrorum, » id est prosperabit nobis iter Deus, qui est auctor totius nostre salutis; non enim indigemus simpliciter salute, sed multiplici, qui multiplici periculo sumus obnoxii. « Deus noster, Deus salvos faciendi, » id est, non sine causa dixi, Deum prosperatum iter nobis, et salutem multas allaturum: nam hoc est illi proprium, hæc est ejus natura; ipse enim Deus noster, est Deus salvans, Deus misericors et pius. « Et Domini, Domini exitus mortis, » id est, et ab ipso provenit evasio mortis, sive egressio a morte. Pro illud, Domini, Domini, in hebræo sunt duo nomina: unum quatuor litterarum, quod est proprium Dei, et in Scripturis non pronuntiatur, sed loco ejus legitur Adonai; alterum nomen est, אדני Adonai, quod Dominum significat. Itaque sensus est: et Dei nostri, qui est verus Dominus omnium rerum, sunt « exitus mortis, » id est, liberatio a morte sive evasio mortis. Ipse enim est vita æterna, et eam nobis communicabit, cum finita peregrinatione transferet nos de morte ad vitam.

Vers. 23. 23. VERUNTAMEN DEUS CONFRINGET CAPITA INIMICORUM SUORUM: VERTICEM CAPILLI PERAMBULANTUM IN DELICTIS SUIS.

Docuit quid faciet Dominus amicis suis: docet

nunc quid faciet inimicis, qui increduli, manserunt, atque a regno ejus alieni esse voluerunt. « Confringet, inquit, Deus capita inimicorum suorum, » id est, superbiam inimicorum suorum humiliabit, dum eos ad inferos æternis cruciatibus puniendos damnabit. « Verticem capilli perambulantium in delictis suis. » Idem alius verbum repetit, ac declarat more suo Propheta: nam quod dixerat capita, nunc dicit verticem capilli, id est, verticem crinitum, superbum ac vanum confringet; quod dixerat inimicorum, nunc dicit perambulantium in delictis suis: illi enim soli sunt inimici Dei, qui non ambulant in lege Domini, sed in delictis suis, hoc est, qui tempus vite suæ peccando consumunt. Paulo aliter exponit S. Hilarius: vult enim per capita inimicorum Dei, intelligi principes tenebrarum, id est, principes demonum, quos Dominus dicit « perambulare verticem capilli, » id est, insidere et dominari capitibus hominum perversorum; « in delictis suis, » quia ad hoc solum insident, et dominantur capitibus hominum impiorum, ut eos ad varia delicta alliciant.

Inimici Dei quid sint?

24. DIXIT DOMINUS: EX BASAN CONVERTAM, Vers. 24. CONVERTAM IN PROFUNDUM MARIS.

25. UT INTINGATUR PES TUUS IN SANGUINE, Vers. 25. LINGEA CANUM TUORUM EX INIMICIS AB INGO.

Confirmat Deus sententiam Prophete de perditione impiorum. « Dixit Dominus, ex Basan convertam, convertam in profundum maris, » id est, ego Dominus abstraham inimicos meos ex Basan, regione uberrima et pinguisima, et « projiciam in profundum maris, » ut olim egi cum Pharaone. Convertam videlicet impios a delictis et voluptatibus in ultimam perditionem; tantaque erit hostium strages, « ut pes tuus, » o popule meus, « intingatur in sanguine » occisorum, et lingua canum tuorum tingatur ab ipso sanguine ex inimicis effuso. Hæc mihi videtur sententia apte coherens cum superioribus. In hebræo habetur, ים מַיִם מִמְּנַטְלוֹת יָם, ex profundis maris, quod videtur lectio contraria lectioni nostre editionis Vulgate, quam tamen habuerunt S. Hilarius, S. Augustinus et S. Hieronymus in Commentario. Et quamvis in hebræo sit prepositio מִן min, quæ significat ex, vel ab, tamen ponitur aliquando pro a, quæ significat in; et contra in ponitur pro ab; nam Eccl. II, ubi legitur: « Cogitavi distrahere a vino carnem meam, » in hebræo est, in vinum. Sed S. Hieronymus recte judicavit, in positum esse pro a, vel ab; et contra, Deut. XXXII, ubi legitur: « Dominus de Sina venit, » Rabbi David existimavit positum esse de pro in, quia « Dominus in Sina montem venit, » non de Sina, quando legem dedit. Scio hos versiculos varie explicari, et tot esse expositiones, quot sunt auctores. Ideo in tanta obscuritate hec mihi esse duxi, novam expositionem excogitare, quam lectorum judicio permitto.

Prosperè ambulat qui portatur a Deo.

Vers. 26. 26. VIDERUNT INGRESSUS TUOS, DEUS, INGRESSUS DEI MEI, REGIS MEI, QUI EST IN SANCTO.

Explicata victoria, et triumpho Christi de hostibus ejus, docet Propheta eos, qui testes fuerunt tantarum rerum, percipere illas toti mundo cum cantu et lætitia publicare. « Viderunt, inquit, ingressus tuos, Deus, » id est, non desunt qui viderint itinera tua, Christe Deus, actiones tuas, prælia tua, victorias tuas. « ingressus, inquam, tuos, qui es Deus meus, et Rex meus, qui nunc es in sanctuario tuo, » sive summum cælum, sive Ecclesia sanctus habitaculum ejus dicatur: nam utrumque est verum; est enim Christus in cælo per præsentiam visibilem, in Ecclesia per fidem et providentiam.

Vers. 27. 27. PRÆVENERUNT PRINCIPES CONJUNCTI PSALLENTEBUS, IN MEDIO JUVENCULARUM TYMPANISTRARIARUM.

Alludit Propheta ad id quod fecerunt filii Israel, quando Deus liberavit populum suum de manu Pharaonis, tunc enim Moses princeps populi cum aliis filiis Israel cantavit canticum illud, Exod. XV: « Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est. Et Maria soror Moysi, cum sequentibus se mulieribus sumpsit tympanum, et ludebat laudans Deum. » Sic igitur quando viderunt principes Ecclesiarum Christi victoriam et triumphum, quo de potestate Satane liberati sumus, prævenerunt ipsi alias gentes et populos, ut Christi laudes prædicarent et resonarent. « Coniuncti psallentibus, » id est, conjuncti sanctis angelis in cælo psallentibus ob eandem victoriam, « in medio juvenularum tympanistrariarum, » id est, psallentibus angelis in medio animarum sanctarum, quæ cum Christo in cælo ascenderunt, quæ dicuntur juvenule, quoniam recens vitam beatam ducere, et cum angelis Deo assistere, eique psallere et cantare cœperunt.

Vers. 28. 28. IN ECCLESIA BENEDICITE DEO, DOMINO DE FONTIBUS ISRAEL.

Hic versiculus est quasi parenthesis, qua Propheta prævidens futuram lætiam principum Ecclesie, hortatur eos, ut « in Ecclesia, » quas fundaturi erant, pergant « benedicere Domino Deo, de fontibus Israel » materiam laudis haurientes; vocat autem fontes Israel promissiones Dei ad Patriarchas, et vaticinia Prophetarum prædicentium ea, quæ nunc impleta esse videmus et gaudemus. Illud, Deo Domino, legi debet cum distinctione hoc modo: « In Ecclesia benedicite Deo, Domino de fontibus Israel, » id est, « benedicite Deo in Ecclesia, » benedicite, inquam, « Domino de fontibus Israel. » Sic enim distinguitur hic versiculus in codicibus hebræis, et hoc modo distinctus majorem habet venustatem.

29. IBI BENJAMIN ADOLESCENTULUS IN MENTIS EXCESSU. 30. PRINCIPES JUDA, DUCES EORUM; PRINCIPES ZABULON, PRINCIPES NEPHTHALIM.

Redit ad superiorem narrationem, et explicat qui sint illi principes, de quibus dixi: « Prævenerunt principes. » Isti, inquit, sunt « Benjamin adolescentulus, principes Juda, et principes Zabulon, et Nephthali, » per que nomina intelligunt committer latini Patres, Hilarius, Hieronymus et Augustinus, et græci expositores Theodoretus et Euthymius, sanctos Apostolos, qui constituti sunt a Deo principes super omnem terram, Psalm. XLIV, ac primo loco nominatur « Benjamin adolescentulus, » per quem intelligitur apostolus Paulus, qui erat de tribu Benjamin, et qui novissimus fuit vocatione, « sed plus omnibus laboravit, » prædicando et laudando victoriam Christi: et is « in mentis excessu » ita conjunctus fuit psallentibus in tertio cælo et in paradiso, ut nesciret, « an tunc in corpore esset, vel extra corpus, » ut ipse testatur II Corinth. XII. Per principes Juda intelliguntur Apostoli, qui erant de tribu Juda, et Christi fratres dicuntur in Evangelio, quod essent filii Cleophae, fratris Joseph, sponsi B. Virginis, ut ex Hegesippon referri Eusebius lib. III Hist. cap. XI, juxta versionem Rufini, videlicet Jacobus, Simeon, Judas. Principes Zabulon et Nephthali dicuntur apostoli ceteri, Petrus et Andreas, Jacobus et Joannes, Philippus, Mattheus, et ceteri, qui erant a Bethsaida, vel Capharnaum et vicinis civitatibus, ad sortem Zabulon et Nephthali pertinentibus; quod colligitur ex Evangelio S. Matthei, qui scribit cap. IV: « Cum audisset Jesus, quod Joannes traditus esset, secessit in Galiliam, et relicta civitate Nazareth habitavit Capharnaum mariima in finibus Zabulon et Nephthali, ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam: Terra Zabulon, et terra Nephthali via maris trans Jordanem Galiliæ gentium, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem magnam, sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis. » Sed quoniam ex captivitate non redierunt decem tribus, sed sola tribus Juda et Benjamin cum Levitis, ut colligitur ex lib. I Esdræ, Apostoli dicuntur principes Zabulon et Nephthali, vel quia in sortibus horum duorum Patriarcharum habitabant; vel quia forte pauci aliqui ex his tribubus redierunt admixti Judæis: quod cogitur dicere de Anna prophetissa, quæ dicitur fuisse de tribu Azer, Luc. II. Miratur Calvinus hæresiarcha in Antidoto Concilii Tridentini, quid coglaverit Interpres noster latinus, quando vertit: « Benjamin adolescentulus in mentis excessu, » cum in hebræo non habeatur, in mentis excessu, sed, dominator eorum. At nos miramur Calvinum non cogitasse, a latino Interprete redditum fidelissime fuisse, quod est in græco: Vulgata enim latina editio Psalterii ex græco expressa est, non ex hebræo. Sed neque

Apostolus Paulus hic primo loco nominatur.

Sola tribus Juda et Benjamin cum Levitis redierunt ex captivitate.

dissentit lectio græca, vel latina ab hebraica bene intellecta, ut eam intellexerunt Septuaginta Interpretes. Vox enim hebraica **רדמ** *radem*, si deducatur a verbo **רדף** *radah*, significat *dominator eorum*, ut Calvinus dicit secutus Rabbinos. Sed si deducatur a verbo **רדמ** *radam*, ut eam deduxerunt Septuaginta Interpretes, significat *altissime dormiens, sine mentis excessum patiens*. Pro illo autem, *duces eorum*, vertunt alii, *in purpura sua*: sed vox hebraica **רִגְמָתָם** *rigmatham* utroque modo reddi potest, et sensus est idem.

Vers. 31. 31. MANDA, DEUS, VIRTUTI TUE; CONFIRMA HOC, DEUS, QUOD OPERATUS ES IN NOBIS.

Descripta victoria Christi, et lætitia Apostolorum, petit a Deo Propheta, ut potentiam suam, quam exercuit in superandis hostibus, et constituenda Ecclesia, iterum exerceat in confirmando et conservando opere suo. « Manda, inquit, virtuti tue, » id est, impera potentie tue, ut operi inchoato assistat illudque conservet et augeat. Explicat deinde hoc ipsum clarioribus verbis, dicens: « Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis, » id est, liberasti nos de potestate Satanæ, transtulisti in regnum Filii tui, plantasti Ecclesiam sanguine ejusdem Filii tui, effudisti in nos Spiritum adoptionis filiorum; « confirma hæc omnia, » que opera sunt misericordie tue. In hebræo habetur: *Mandavit Deus tuas virtuti tue*; sed vox hebraica **צוה** *tsivah* potest esse præteritum, *mandavit*, et imperativum, *manda*. Sed illud pronomen additum nomini *Deus*, cum dicitur, *Deus tuus*, totam sententiam obscurat. Itaque suspicor esse additum, et non fuisse in codicibus quos habuerunt Septuaginta Interpretes; nam omnes veteres Græci et Latini legunt: « Manda, Deus, virtuti tue, » dum exponunt hunc versiculum ex interpretatione Septuaginta. Sanctus enim Hieronymus vertit quidem ex hebræo: *Præcepit Deus tuus de fortitudine tua*; tamen in *Commentario* legit et exponit cum aliis Patribus: *Manda, Deus, virtuti tue*.

Vers. 2. 32. A TEMPIO TUO IN JERUSALEM, TIBI OFFERENT REGES MUNERA.

Potest hic versiculus intelligi de regibus, qui in cælo cum Christo regnant, et tunc sensus est: A templo quod est in cælesti Jerusalem, tibi Deo sancti, qui regnant cum Christo, offerent munera, id est, sacrificia laudis perpetue. Potest etiam intelligi de regibus spiritualibus, id est, de sacerdotibus Ecclesie, de quibus paulo ante dictum est: « Dum discernit celestis reges super eam; » et tunc sensus est: « A templo, » quod est in Ecclesia catholica, « tibi » Deo sacerdotum, qui sunt ministri regni tui, et populum vico tuo regunt, « offerent munera, » id est, sacrificia Eucharistica, sacrificia item laudum et precum, sacrificia denique conversionis animarum. Postremo potest intelligi de regibus temporalibus; et tunc

illud, a templo, exponendum est, propter templum, id est, propter sanctitatem templi tui, quod est in Ecclesia, offerent tibi reges terræ munera pretiosa ad ipsius templi ornatum, et ad alendos templi ministros: de qua oblatione regum multa prædicit Isaias cap. LX et LXVI.

33. INGREPA FERAS ARUNDINIS, CONGREGATIO TAUBORUM IN VACUIS POPULORUM, UT EXCLUDANT EOS QUI PROBATI SUNT ARGENTO.

Convertit nunc orationem ad hostes Ecclesie, qui pacem ejus perturbare satagunt, ne munera laudum, et sacrificia bonorum operum offerantur Deo: ac primum loquitur de hostibus invisibilibus, ut exponit S. Hilarius ex Latinis, et Euthymius ex Græcis. Ait igitur: « Ingrepa, » id est, exterpe, coerce, reprime « feras arundinis, » per feras arundinis intelliguntur bestie silvestres, quæ latent inter arundineta, et per hæc bestias describuntur demones, qui libenter versantur inter homines vanos et leves, et in locis humentibus, ubi regnat luxuria. Sic enim de diabolo sub figura Behemoth loquitur Dominus in lib. Job, cap. xl: « Sub umbra dormit, in secreto calami, et in locis humentibus. » Deinde addit de hominibus: « Congregatio taurorum in vacuis populorum, » id est, congregatio principum impiorum sapientium instar taurorum. « In vacuis populorum, » id est, in medio populorum insipientium et insanientium instar vitulorum sive juvenecorum (nam in hebræo per **עמית** *ehemeyti hamim*, exprimitur non solum genus femininum, sed etiam juvenus), « congregatio, » inquam, facta est, « ut excludant eos qui probati sunt argento, » id est, convenerunt principes et populi impii, Satanæ instigante et impellente, ut excludant, rejiciant, ad nihilum redigant predicatorum fidei, qui probati sunt instar argenti in fornace ignis, et inventi purissimi et fidelissimi. Itaque significantur his verbis persecutiones gravissime, tum Judæorum, tum paganorum, quæ exortæ sunt post Christi ascensionem in cælum. S. Augustinus per feras arundinis, sive calami, ut ipse legit, intelligit hæreticos, qui calamo, id est scriptura, vexant Ecclesiam. Et illud ut, *excludant eos qui probati sunt argento*, exponit in hunc sensum, ut faciant eminare eos qui probati sunt, ut argentum excluditur ab artificibus, quando ex massa impolita excluditur vas argenteum, id est, appare et eminare faciunt. Hæretici enim exercent Ecclesiam, et occasionem præbent, ut multi viri docti et probi eminent in intelligentia Scripturarum.

34. DISSIPA GENTES, QUÆ BELLA VOLUNT: VENIENT LEGATI EX ÆGYPTO, ÆTHIOPIA PRÆVENIET MANUS EJUS DEO.

Prædicit nunc victoriam adversus persecutores. « Dissipa, » inquit, « gentes, » id est, ut dissipabis omnes qui bella movent adversus populum tuum;

Diabulus versatur in locis humentibus, in quibus regnat luxuria.

Hæretici excoercent Ecclesiam.

et tunc « venient legati ex Ægypto » pacem petentes, et subjectionem profitentes; et « Æthiopia, » quæ longius distat, ad prævenit manum ejus Deo, » id est, præveniet apud Deum manum Ægypti offerentis munera. Nominat Propheta Ægyptum, et Æthiopiam: illam, ut valde longinquam. Volunt autem Patres per Æthiopiam prævenientem, significari eunuchum Candacis reginæ Æthiopiæ, qui ad fidem christianam adjunctus est multo antea, quam eadem fides ad Ægyptum, aliasque gentiliam regiones pervenisset; de qua re lege cap. viii *Actor. Apostol.*

Vers. 35. 35. REGNA TERRE, CANTATE DEO, PSALLITE DOMINO; PSALLITE DEO, QUI ASCENDIT SUPER CÆLUM CÆLI AD ORIENTEM.

Pergit prædicare per modum exhortantis, conversionem Gentilium ad fidem christianam. « Regna terre, » id est, totius terre, non solum regnum Israel, aut Judæa, « cantate Deo, » ex fide agnoscetes verum Deum, cantate laudes ejus. « Psallite Domino, » non solum verbis cantate, sed etiam bonis operibus « psallite Deo, » qui ascendit super cælum cæli ad orientem, » id est, qui postquam ascendit in altum, sedet in summo cælo ad fontem lucis, unde oritur omne lumen. In hebræo et græco codice non sunt illa duo verba, *psallite Deo*; et S. Hieronymus, in epist. ad *Suniam et Fretellan*, dicit esse supervacanea; tamen nihil obest, quod in nostra editione legantur, cum nihil sint, nisi repetitio præcedentium verborum. Illud autem, *ascendit super cælum cæli*, non significat, *ascendit in cælum, sed sedet super cælum*: vox enim hebraica est **רָכַב** *rocheb*, quæ non significat, *sorsum ascendere, sed equitare, vel curru vehi*, ut supra diximus ad illa verba: « Qui ascendit super occasum. » Itaque significat Propheta Christum Dominum post ascensionem in cælum, de qua locutus est, cum ait: « Ascendisti in altum, » esse corpisse ipso cælo altiore et superiorem, quippe qui sedet super cælum, ut eques super equum, vel auriga super curruum, vel rex super solium. Illud autem, *ad orientem*, optime cohæret cum eo, quod supra dictum est: « Qui ascendit super occasum, » id est, quia sub se habet tenebras omnes, ipse est in luce, vel ad lucem inaccessibilem, unde oritur lumen omne, quod communicatur angelis et hominibus. S. Hieronymus vertit: *Qui ascendit super cælum cæli a principio*; et vere vox hebraica **קדם** *kedem* utrumque significat, *et orientem, et principium*, et utrumque est verum. Christus enim, ut Deus, a principio sedit super cælum cæli, et ut homo, post resurrectionem ascendit in cælum, et nunc est super cælum cæli ad orientem, assistens æterno et supremo Orienti, id est fonti lucis.

Vers. 36. 36. ECCE DABIT VOCI SUE VOCEM VIRTUTIS:

DATE GLORIAM DEO SUPER ISRAEL: MAGNIFICENTIA EJUS, ET VIRTUS EJUS IN NUBIBUS.

37. MIRABILIS DEUS IN SANCTIS SUI; DEUS ISRAEL, IPSE DABIT VIRTUTEM ET FORTITUDINEM PLEBI SUE, BENEDICTUS DEUS.

Hos duos versiculos referunt græci Theodoretus et Euthymius, ad missionem Spiritus Sancti, quando post ascensionem Domini, induti sunt Apostoli virtute ex alto. Sed Latini, Hilarius, Augustinus et Hieronymus referunt ad secundum adventum Christi: et hoc magis probat. Hinc enim Psalmus (ut initio diximus) omnia mysteria utriusque Testamenti complectitur. « Ecce, inquit, dabit voci sue vocem virtutis, » id est, qui humilis apparuit, « et sicut agnus coram tonante obmutuit, » ut dicit Isaias cap. LII, nunc « sedet super cælum cæli, » et paulo post « dabit voci sue, » ut sit vox virtutis, id est, vox potentissima et efficacissima: quod fiet quando omnes mortui audient vocem Filii Dei, et resurgent qui bona fecerunt in resurrectionem vite; qui vero male egerunt, in resurrectionem iudicii, » ut habetur *Joan. v*: nulla enim vox potentior cogitari potest. Vox quidem virtutis fuit, quæ dixit: « Adulescens, tibi dico, surge, » *Luc. vii*; et: « Lazare, veni foras, » *Joan. xi*. Sed vox, quæ cineres omnium hominum ab initio mundi defunctorum, subito formabit, animabit, excitabit, quante tandem virtutis erit? Vox item maxime virtutis erit, quæ dicit: « Ite, maledicti, in ignem æternum, » *Matth. xxv*; et: « Venite, benedicti, possidete paratum vobis regnum; » cui voci absque ulla resistantia, vel retractione respondebit effectus. Certe comparatione ad hanc vocem, omnia omnium principum edicta et imperia nullius virtutis existimanda sunt. Recte igitur subiungit: « Date gloriam Deo super Israel, » id est, glorificate Deum super beneficia in lectos ejus collata. « Omnia enim propter electos, » inquit Apostolus *II Tim. ii*. « Magnificentia ejus, et virtus ejus in nubibus, » id est, « date gloriam Deo super Israel, » quoniam magnificentia Deo super Israel in nubibus cæli, » quando videlicet « rapientur electi in nubibus obviam Christo, » ut ait B. Paulus *I Thessal. iv*, » in ipsis nubibus erunt sedentes, quasi in solis celestibus et sublimissimis omnes electi Dei a dextris, et a sinistris Judicis omnipotentis. Quare exclamare licet: « Mirabilis Deus in sanctis suis; » tunc enim vere totus mundus intelligit Deum in sanctis suis provehendis ab imo ad summum, a summa humilitate ad summam et celsissimam gloriam plane admirabilem fuisse: nam « Deus Israel, » Deus electi populi sui, tunc « dabit virtutem et fortitudinem plebi sue, » cum electos suos vera immortalitate et impassibilitate donabit. Neque obstat quod in hebræo legatur, *mirabilis Deus in sanctuaris*: ipsi enim sancti viri sunt verissima sanctuariorum Dei; neque etiam quod

Vox Christi que potentissima?